

Podplukovník Josef Hloušek:

Výrobní soběstačnost, její důležitost pro obranu státu a jak jí stát může dosáhnouti.

I.

Vymezení pojmů.

V blahopřání, jež tlumočil v roce 1918 jménem válečného kabinetu anglický ministerský předseda Lloyd George československé vládě, jsou obsaženy tyto významné věty: „Udatná vytrvalost a sebe-kázeň Vašich krajanů nás všechny naplnila obdivem. Ona ukazuje, co může býti vykonáno, aby se triumfovalo nad časem, nad prostorem i nad nedostatkem hmotných potřeb tím, že se udržuje duch svobody v srdci vojáků.“

Proč klademe do úvodu této studie hlavně rázu materiálního právě tato slova velkého anglického státníka, která jsou chvalozpěvem na morální hodnoty našeho zahraničního vojska?

Zajisté jen proto, abychom hned na počátku zdůraznili první a základní předpoklad pro úspěšné provádění obrany státu: m r a v n í k v a l i t y n á r o d a.

Tento základní předpoklad však nesmí býti chápán snad tak, že materiálním přípravám obrany státu nemusí býti věnována tatáž péče jako přípravě morální. Pečlivý hospodář stará se o všechny potřeby svého hospodářství, chce-li zajistiti členy své rodiny a svůj majetek pro budoucnost.

Z těchto důvodů i vlády a parlamenty jednotlivých států mají svatosvatou povinnost pečovat o zabezpečení svých států po všech stránkách. A poněvadž je nejlépe spoléhat jen sám na sebe, moudrá vláda změní nejdříve své vlastní síly a opatrně odhadne i nebezpečí, které by jí mohlo někdy vyvstati, aby srovnáním těchto dvou složek stanovila nedostatky i přebytky a pak odstraňováním nedostatků se postarala o to, aby bezpečnost státu byla pro budoucnost zajištěna co nejlépe.

Spoléhání sama na sebe vede nás přímo k otázce: Do jaké míry vystačíme s našimi vlastními silami a prostředky pro obranu státu?

Světová válka nás poučila o úžasné spotřebě lidí i materiálu a tu se objevuje ve vojenském dění problém s o b ě s t a č n o s t í v c e l ě m svém rozsahu a hrozná osudovost.

Poválečné snahy vojenských odborníků nahraditi a rozmnožiti lidskou sílu silou mechanickou dávají však tušiti ještě další vzrůst válečné spotřeby materiálu a proto se ocitá dnes téměř každý stát před naléhavou nutností důkladně se zabývatí také problémem s o b ě s t a č n o s t i.

Všeobecně znamená s o b ě s t a č n o s t státu existenci vlastních osobních, věcných i finančních prostředků, které má stát k dispozici pro úhradu své spotřeby.

Teoreticky rozeznáváme:

a) s o b ě s t a č n o s t a b s o l u t n í, máme-li na mysli úhradu veškeré spotřeby státu pro kterýkoliv úkol a jakoukoli dobu,

b) r e l a t i v n í, jde-li o úhradu jen určité spotřeby pro omezenou dobu.

Podle toho, s čím chceme vystačiti, uvažujeme o s o b ě s t a č n o s t i o s o b n í, v ě c n í, f i n a n č n í.

Úvahy o s o b ě s t a č n o s t i v ě c n í lze specialisovati podle kategorií věcných prostředků, které máme na mysli, na př. úvahy o s o b ě s t a č n o s t i v p r o s t ř e d c í c h v ý ž i v y, v p r ů m y s l o v ý c h s u r o v i n á c h, v u h l í atd.

Dále lze uvažovati o s o b ě s t a č n o s t i d o p r a v n í, v ý r o b n í a p., a konečně i podle toho, s jakého hlediska pozorujeme problém s o b ě s t a č n o s t i, na př. s hlediska mírového, válečného, vojenského atd.

Dosažení absolutní s o b ě s t a č n o s t i zůstává pouhým ideálem, neboť není na světě kulturního státu, který by o sobě mohl tvrditi, že jest absolutně s o b ě s t a č n ý. Ani Spojené státy severoamerické nebyly ve světové válce s o b ě s t a č n ý m i, nýbrž musily si vypomáhati dovozem z ciziny, a nejsou jimi ani v míru, jak možno snadno konstatovati ze zpráv mezinárodního obchodu téměř denně.

I relativní s o b ě s t a č n o s t i lze dosáhnouti jen omezeně a bude závislá na přírodních (plodiny, zdroje surovin), kulturní a finanční zdatnosti státu.

V této studii budeme uvažovati o s o b ě s t a č n o s t i v ý r o b n í, tedy o s o b ě s t a č n o s t i r e l a t i v n í, a to s hlediska obrany státu. Vymezíme si tedy především pojem výrobní s o b ě s t a č n o s t i s hlediska obrany státu.

Výrobní soběstačností rozumíme výrobu věcných prostředků pro účely obrany státu z domácích surovin a polotovarů v domácích závodech.

Rozeznáváme tyto hlavní výrobní možnosti:

a) úplnou výrobu z domácích surovin, polotovarů a v domácích podnicích,

b) výrobu jen částečnou, a to podle existence domácích surovin, polotovarů, hospodářských předpokladů a domácích podniků,

c) domácí výroba schází pro nedostatek surovin, polotovarů, hospodářských předpokladů a domácích podniků.

K b). Výrobu částečnou lze dovozem scházejících anebo zásobení z utvořených zásob surovin, polotovarů, vzbuzením hospodářských předpokladů a vybudováním domácích podniků změnit na výrobu úplnou.

K c). Rovněž i scházející výrobu lze změnit na výrobu úplnou způsobem uvedeným za b).

Bude záležeti na důležitosti té oné výroby pro účely obrany státu, má-li stát scházející elementy nahradit za tím účelem, aby bylo dosaženo výroby úplné.

Tato náhrada bude spojena s hospodářskými a snad i politickými oběťmi a proto nutno otázku výrobní soběstačnosti uvážiti velmi rigorózně.

II.

Důležitost výrobní soběstačnosti.

Máme-li správně určití stupeň důležitosti výrobní soběstačnosti pro obranu státu, musíme především stanoviti závislost obrany státu na výrobě.

Uvažujeme takto:

Úkolem výroby se stanoviska obrany státu jest úhrada potřeb, které stát nezbytně musí míti pro svou brannou moc, pro obyvatelstvo, jakož i pro jiné účely obrany státu, a to pokud prostředky tyto nelze uhraditi jiným způsobem, na př. z vlastních zásob, nákupem z volného obchodu nebo některou formou vázaného hospodářství (zabavením, dáním pod uzávěru).

Úhrada této spotřeby výrobou musí býti provedena v stanoveném rozsahu, včas a bezpečně za všech okolností.

Rozsah úhrady potřeb výrobou lze vymeziti na úhradu:

- a) předpokládaných ztrát materiálu za operací,
- b) materiálu, kterého velitel operujících vojsk potřebuje k provedení zvláštní materiální přípravy operací za účelem dosažení určitého cíle (na př. průrazu, přechodu přes vodní toky, rychlého přesunu vojsk a p.),
- c) výživy armády i obyvatelstva,
- d) nezbytné denní potřeby obyvatelstva (ošacení, palivo, svítivo, léky atd.) a
- e) potřeb pro jiné účely obrany státu (železnice, veřejná služba spojovací, válečný průmysl atd.).

1. Na úhradě potřeb výrobou bude po stránce organizační podstatně záviseti:

- a) organizace vojenských (zejména pochodových) i pracovních útvarů (hlavně kvantitativní nedostatky výstroje a výzbroje atd.),
- b) jich včasné zařadování (nepravidelné a opožděné dodávání objednávek materiálu),
- c) bojová pohotovost armády (kvalitativní i kvantitativní nedostatky materiálu jednak pro nedokonalou výrobu, jednak event. sabotáží způsobenou státně nespolehlivými osobami).

2. Po stránce operativní:

- a) nedostává-li se operující armádě řádné výzbroje a výstroje, ohrožují takovéto nedostatky velitelské činy, t. j. brzdí velitele v provádění jeho úmyslů a v rozhodování,
- b) ztěžují mravní i materiální přípravu operací a tím i vedení, protože oslabují průbojnost velitele, znemožňují mu strhnouti na sebe iniciativu, brání dokonalemu využití vlastních úspěchů a vrhají velitele v nechtěnou pasivitu,
- c) ztěžují, ba znemožňují dosažení určených cílů, vedou k neúspěchům, k ztrátám území a tím zmenšují basi zásobovací, surovinovou i výrobní a mohou býti i příčinou zbytečných ztrát na lidech (zajatci), životech a materiálu.

3. Po stránce morální, fyzické a politické:

- a) mohou býti příčinou prodlužování války, čímž se snadno demoralisuje armáda, která brzy vycítí tyto nedostatky a hledá příčiny v neschopnosti velitelů, vlády a podezřívá je obyčejně z korupce,
- b) poruchy v zásobování, zejména předměty výživy, působí vždy způsobem zneklidňujícím na duševní stav nejen bojujících, leč i obyvatelstva, a jsou-li tyto poruchy velké a trvají-li příliš dlouho, mohou podlomiti i fyzické síly a tím i odolnost armády, jakož i ohroziti brannost národa a vyčerpati i trpělivost obyvatelstva,
- c) dlouho trvající strádání všech druhů může vzbuditi u obyvatelstva, zejména vyšší kulturní a životní úrovně, i když zprvu oddaně neslo tíhu války, náchylnost k politické nespokojenosti, defaitismu a připravuje tak živnou půdu pro živly nelojální a umožňuje jim prováděti akce čelící proti úspěšnému provádění obrany státu a jeho zájmům vůbec.

4. Že poruchy vyvírající z nedostatečné výroby u předmětů sloužících pro účely obrany státu v provozu železnic, veřejné služby spojovací, válečného průmyslu a jiných, pro obranu důležitých pracovních odvětví působí na obranu státu rušivě, ba nebezpečně, netřeba zvlášť dokazovati a lze jen zdůrazniti, že čím větší je důležitost a význam jednotlivých složek s hlediska obrany, tím větší způsobí škody, jestliže selžou, neboť jen celková souhra všech složek obrany činí stát schopným odolati náporu nepřítele.

Tyto úvahy dokazují závislost obrany státu na výrobě ve věcech organisace armády, že na ní závisí i její bojová pohotovost, jakož i její morální i materiální situace, ba i samo vedení operací. Dokazují však i vliv výroby na trvání války, na výživu, na brannost i mravní odolnost národa, tedy na samé základní prvky obrany státu.

A poněvadž nejbezpečněji bude fungovati výroba, na kterou může stát vyvinouti největší vliv a kterou může v zájmu obrany nejlépe připravit, t. j. výroba domácí, pochopíme pak význam a důležitost výrobní soběstačnosti pro obranu státu a tím zajistě i snahu o její dosažení.

A vidíme také ve všech takřka státech tuto usilovnou snahu o dosažení výrobní soběstačnosti.

Tato plně odůvodněná snaha vyvírá zajistě z povinnosti a mravní odpovědnosti vlád a parlamentů za dokonalou bezpečnost státu.

III.

Jak dosáhne stát výrobní soběstačnosti?

Výrobní soběstačnost je v svém jádru problém národohospodářský a pak teprve problém technický, finanční, organizační a se stanoviska obrany státu i problém vojenský.

Vzhledem k této studii uvažujeme nejprve o výrobní soběstačnosti jako problému vojenském a pak postupně jako problému národohospodářském, technickém, finančním a konečně organizačním.

A. Problém vojenský.

a) Činnosti za účelem dosažení výrobní soběstačnosti.

1. Určení hranic účelnosti výrobní soběstačnosti.

Poněvadž ve věci obrany státu je vojenská správa resortem nejhlavnějším, bude proto její povinností, aby jako první vymezila své požadavky v oboru výrobní soběstačnosti, neboť ty musí býti podkladem pro řešení problému v rámci celostátním a v celém svém rozsahu, tedy i po stránce národohospodářské, technické, finanční a organizační.

Požadavky vojenské správy lze vymeziti asi takto:

1. Určením všech věcních prostředků (výživy, výzbroje, výstroje, denní potřeby atd.) pro účely obrany, které nezbytně nutno vyráběti doma (v tuzemsku);

2. stanovením množství prostředků za 1. a

3. stanovením lhůt, v kterých musí býti množství za 2. vyrobeno.

K 1. Bude tedy především nutno provést klasifikaci všech věcních prostředků (výživy, výzbroje, denní potřeby atd.) pro účely obrany se stanoviska nezbytnosti domácí výroby.

Aby bylo možno spolehlivě provést tuto klasifikaci, bude nutno hledati výstižná a jasná kritéria nezbytnosti domácí výroby jednotlivých věcních prostředků (výživy atd.).

Co bude všeobecně kritériem nezbytnosti domácí výroby?

Bude to stupeň důležitosti jednotlivého věcního prostředku (výživy atd.) pro obranu státu, neboť nemá každý věcní prostředek v tomto smyslu stejnou důležitost, tak na př. přílba není jistě tak důležitá jako puška, sumka jako střelivo.

Zajisté, že nejvyšší stupeň důležitosti bude nutno přisouditi prostředkům výživy, zbraním a střelivu, voj. letadlům, pohonným látkám a i jiným specificky bojovým prostředkům.

Je vidět, že zmíněná klasifikace bude míti zásadní význam pro řešení problému soběstačnosti a musí býti proto spolehlivá. Spolehlivost klasifikace bude záviseti na způsobu, jakým budou jednotlivá kritéria určována, a tu zajisté nejbezpečnějším určovacím způsobem bude vědecké zpracování otázky.

Bude tedy nezbytně nutno soustavně a promyšleně pozorovati všechny zjevy, které jsou vlastní podstatou důležitosti věcních prostředků pro účely obrany, hledati příčiny a následky těchto zjevů a snažiti se proniknouti až ke kořenům této otázky.

K 2. a 3. Výpočty vyjadřující množství prostředků za 2., jakož i dodací lhůty za 3. jsou v přímé souvislosti s výpočty válečné spotřeby, to znamená, že bude nutno podle úbytků věcních prostředků pro obranu státu povstalých ať již ztrátou za operací neb opotřebováním anebo konsumem atd. zajistiti jich úhradu i s event. zálohami materiálu, nebo-li že bude nutno zaříditi nebo připraviti domácí výrobu tak, aby nenastalo nebezpečí z nedostatku věcních prostředků (výživy atd.).

Těmito úvahami dospíváme k tomu, že nejdůležitějším a zároveň i nejnesnadnějším úkolem vojenské správy v oboru výrobní soběstačnosti bude vlastně pracné hledání a správné určení hranic účelnosti výrobní soběstačnosti.

2. Určení pracovní metody.

Tuto základní a usměrňující práci musí vykonati především hlavní štáb, který svou odbornou znalostí vojenské stránky problému, jakož i vlastních cílů obrany státu je k tomu přímo předurčen. On se musí se vši svou potencií snažiti, aby vědeckou analýsou válečných metod, strategie i taktiky, jakož i účelnou vojenskou organizací a správou, se stálým zřením k zákonu o ekonomii sil, ke skutečným podmínkám války, k vědeckým objevům přítomnosti a k vytčenému cíli určil basi, fundamentální elementy i směr celého tohoto badání.

To znamená hledání logické a analytické souvislosti mezi jednotlivými prvky obrany a vytčeným zde úkolem, t. j. dosažení výrobní soběstačnosti a vyvodění metody z věci samé a z jejího vývoje.

Přesné metody a přesná měřítka stavějí řešení každého problému na vědeckou basi, zmenšují subjektivnost na minimum, vylučují chyby, které by nevědeckým, nekritickým postupem jistě povstaly.

Pro naše badání bude tedy třeba shledati prameny fundamentální důležitosti a dostatečný studijní materiál a pak určit i způsob formálního zpracování, neboť i to je důležité, má-li býti práce expeditivní a účelná.

Velký rozsah tohoto komplexu otázek ukazuje, že dokonalé řešení vedle znalostí vojenských předpokládá i pomoc věd jiných, zejména vědy statistické, národohospodářské a technické.

Především nutno se zmíniti o důležitosti vědy statistické pro naše badání, které právě pro svou složitost a speciálnost lze z valné části řešiti číselným statistickým pozorováním.

Velmi důležitá je zásada zakládati úvahy a výpočty na podmínkách nejnepříznivějších a závěry činiti jen na základě mnohých pozorování, aby byla vyloučena nahodilost a projevila se vlastní zákonitost pozorovaných zjevů.

Na dokonalé probádání nelze pomýšleti bez dokonalé vědecké přípravy a nejlepší a nejjistější vědeckou přípravou k tomu bude studium obdobných zjevů předchozích válek, vedle toho i studium současného hospodářského života, zejména finančních možností a konečně i důkladná orientace ve věcech technických.

Je najevo, že hlavní štáb podle zákona dělby práce může prováděti jen vlastní vojenské přípravy a práce fundamentální a že pro další spolupráci budou podle příslušnosti přibrány i ostatní odbory voj. správy (ministerstva), jakož i ostatní resorty státní správy, jak bude o tom ještě řeč v dalších úvahách.

Jen společným propracováním otázek bude možno odhadnouti efekt toho neb onoho požadavku kladeného vojenskou správou a učiniti si řádnou představu o potížích, jakož i o prostředcích, jak by bylo těmto potížím čeliti.

3. Vrchní řízení prací a kontrola.

Hlavní štáb tedy jakožto činitel řídicí musí pro toto systematické badání v oboru výrobní soběstačnosti z důvodů svrchu řečených, jakož i z důvodu jednotnosti připravit:

1. podrobný pracovní plán;
 2. návod a vysvětlení metody vědecké práce, jakož i vhodné pokyny pro vedoucí pracovní orgány, aby bylo dosaženo jasnosti a tím i pochopení celé věci;
 3. vhodnou věcnou i formální kontrolu vedoucích pracovních míst, aby bylo zajištěno včasné a úplné provedení veškerých prací.
- Tímto zde naznačeným způsobem by asi bylo možno dospěti k spolehlivému vyjádření základních požadavků vojenské správy, jak byly vytyčeny za 1., 2. a 3. na str. 15.

4. Vlastní vojenská příprava výrobní soběstačnosti.

Podle úvahy o jednotlivých hlavních možnostech domácí výroby (viz str. 16) můžeme rozdělití věcní prostředky (výživy atd.) pro účely obrany státu, jimž byla přiznána nezbytnost domácí výroby na věcní prostředky (výživy atd.), jež mohou býti úplně doma vyráběny neb jen částečně nebo nemohou býti doma vyráběny.

Zajistiti domácí výrobu věcních prostředků (výživy atd.), jež mohou býti úplně doma vyrobeny, jest úkol převážně organizační.

Dosažení výrobní soběstačnosti této kategorie věcních prostředků (výživy atd.) pro účely obrany nebude činiti obzvláštních potíží, neboť je nejjednodušším případem zajišťování domácí výroby.

Zajišťování domácí výroby věcních prostředků (výživy atd.) kategorie, jež jen částečně lze doma vyrobiti, jest problémem národohospodářským a finančním, event. i technickým a vojenským, neboť znamená opatřování scházejících domácích surovin a polotovarů, ať již rozšířením závodů (výroby), utvořením zásob nákupem doma nebo z ciziny, nebo vázaným hospodářstvím, t. j. zabavením nebo dáním pod uzávěru, pokud jsou doma dosažitelné, nebo konečně použitím náhražek.

Jak zajistiti výrobní soběstačnost věcních prostředků (výživy atd.), jichž výroba schází, jest ovšem otázka nejnesnadnější a její podstata tkví plně v problému národohospodářském a finančním, neboť předpokládá uvedení nových závodů v život i utvoření zásob surovin a polotovarů, což znamená výrobní podnikání za nejnepříznivějších podmínek.

Dosažení výrobní soběstačnosti, pokud se problém dotýká výroby věcních prostředků (výživy atd.) přímo pro vojenskou správu, předpokládá vypracování vlastního mírového i mobilisačního plánu, a to:

1. výrobního plánu mírového (postup pro udržení dosavadní, posílení nedostatečné a uvedení scházející výroby v život),
2. mobilisačního plánu vyživovacího,
3. mobilisačního plánu výrobního se zvláštním zřetelem k utvoření nezbytných zásob surovin a polotovarů a k provedení příprav pro rozšíření nebo vybudování scházejících výrobních odvětví (organisace válečného průmyslu).

Tyto přípravy provede si vojenská správa sama respektující ovšem zásady národohospodářské i technické, jak o nich budeme ještě dále jednati.

Principy a všeobecné směrnice vydá opět hlavní štáb a přípravy vlastní provedou pak příslušná odvětví vojenské správy (odborní ministerstva).

Mírové i mobilisační elaboráty vojenské správy musí zapadnouti do všeobecného rámce mírových i mobilisačních příprav celého státu, jak o tom bude zmínka v stati o „problému organizačním“.

O metodě a o vědecké přípravě vojenských příprav za účelem dosažení výrobní soběstačnosti platí analogicky to, co bylo o metodě a vědecké přípravě řečeno v článku za 2. (viz str. 16),

b) Zajištění výrobní soběstačnosti.

1. Vymáhání požadavků.

Rýsuje se nám tedy vojenský problém výrobní soběstačnosti v těchto asi úkolech vojenské správy:

1. Klasifikace věcních prostředků (výživy atd.) pro účely obrany státu podle stupně jejich důležitosti pro obranu státu.
2. Určení meze účelnosti výrobní soběstačnosti.
3. Určení base a fundamentálních elementů pro toto badání v rámci celostátním, určení pracovní metody a řízení prací,

aby bylo dosaženo jednotnosti, úplnosti a kontroly veškerých prací v oboru výrobní soběstačnosti.

4. Vypracování mírového a mobilizačního plánu postupu k dosažení výrobní soběstačnosti v potřebách vojenských.

Ačkoli tyto úkoly již samy o sobě jsou velmi obsáhlé a nesnadné, přece se dají zdolatí usilovnou a promyšlenou prací.

Nejnesnadnějším úkolem bude vymáhání požadavků vojenské správy ať již před forem parlamentárním neb jiným forem ústavně povolaným k schvalování nezbytností vojenskou správou vytčených v oboru zajištění výrobní soběstačnosti, a to nejen požadavků specificky vojenských, leč i z d a n l i v ě s obranou nesouvisících a přece v zájmu obrany státu nutných. Lze očekávat i odpor jednotlivých resortů (úřadů) státní správy, úřadů autonomních, korporací zájmových, ba i jednotlivců.

Jen jediná cesta zdá se pro vojenskou správu schůdnou k dosažení tohoto důležitého cíle a tou bude rozumná umírněnost při kladení požadavků, průkaznost odůvodnění jejich nezbytnosti, volba vhodné politické konstelace a nálady pro jich vymáhání a neochabující energie při tomto vymáhání, i když třeba několikrát byla vojenská správa se svými požadavky odmítnuta.

2. Finanční zajištění vlastních příprav.

Finanční stránka problému dosažení výrobní soběstačnosti musí býti pro vojenskou správu bezpečně zajištěna.

Tento náklad pro vlastní přípravy vojenské správy bude možno uhraditi jen opatrným rozdělením jednotlivých položek podle jejich aktuality a důležitosti na několik rozpočtových let.

Hlavní štáb jako činitel odpovědný za přípravy obrany státu musí dokonale znát výzbrojní, výstrojní i vyživovací program armády na delší dobu, jest i rozhodujícím činitelem při zavádění nových zbraní, výstroje atd. a proto může rozumným a účelným vnitřním hospodářstvím a rozvržením finančních prostředků povolených vojenské správě velmi přispěti k urychlenému rozřešení problému výrobní soběstačnosti.

O finančním problému v rámci celostátním promluvíme ve zvláštní stati.

(Příště dále.)

Kapitán Jiří J e n í č e k:

Knihovna a čítárna vojenských zátiší v službách vojenské mravní výchovy.

„Demokracie znamená lid povznést, ne se k němu snižovat, nelichotit mu, nevyhovovat okamžitým krátkozrakým pudům a choutkám davu“. Tato slova presidenta republiky maně mi přicházejí na mysl, když se každoročně na počátku října sjíždějí nezaradení nováčkové k svým praporům. Pestře vypadají ulice našich měst a naše nádrazí v těch dnech! V tom pestrém putování za vojenskou povinností projevují se povahy našich krajů. Mladí muži nesou do ka-